

FORSKNING I FINLAND GENOM TIDERNA

Redigerad av Päiviö Tommila och Aura Korppi-Tommola

Helsingfors 2007

VETENSKAPLIGA SAMFUNDENS DELEGATION

ledande intellektuelle i Finland och Esa Saari-
nen är en populär "mediefilosof". Trots de star-
ka banden till universiteten har den finländska
filosofin utövat ett betydande inflytande även
utanför den akademiska världen tack vare de
skrifter och debattinlägg som utgivits på såväl
finska som svenska. von Wrights tidsdiagnos-
tiska verk *Humanismen som livshållning* (1978)
och *Vetenskapen och förnuftet* (1986) väckte stor
uppmärksamhet även i andra nordiska länder.

SPRÅKVETENSKAPERNA

Fred Karlsson

Den tidigaste finländska språkforskningen

I Åbo fanns det sedan Akademien grundats
1640 två professurer i språk, i värtalighet, dvs.
latin, och i "språk" (*Linguarum*), i praktiken he-
breiska och grekiska. Båda var närmast inrikta-
de på språkundervisning för blivande präster.
För de nya språken franska, tyska och italienska
anställdes det tidvis språkmästare, på mera re-
gelbunden bog under 1700-talet.

Som begynnande tidig språkforskning kan
man betrakta utarbetandet av grammatikböcker.
Sådana utkom för flera språk: finska (Petraeus
1649), latin (Rajalen 1682) och hebreiska
(Paulinus 1692). Den mångkunnige professorn
Michael Wexionius-Gyldenstolpe påvisade år
1650 genom vederhäftiga grammatikaliska jämförelser
att finskan och estniskan var besläktade
med varandra. Vanligare var dock genom 1700-
talet att försöka påvisa släktskap mellan finskan
samt hebreiskan och grekiskan. Först vid slutet
av 1700-talet stiftade man bekantskap med de
nya idéerna i Tyskland och Ungern om en finsk-
ugrisk språksläktskap mellan finskan, ungerskan
och samiskan (lapskan).

Nya områden som väcker ett stort intresse är
teknikens filosofi (Niiniluoto, Airaksinen) och
miljöfilosofi (Pietarinen). *Filosofiska Föreningen
i Finland* – med Ilkka Niiniluoto som ordförande
sedan 1975 – har årligen anordnat populära
kollokvier. Den livfullt redigerade nya tidskrif-
ten *niin & näin* (si & så), som en ungdomlig fi-
losofgrupp i Tammerfors utger, är öppen för alla
filosofiska inriktningar.

Professuren i de bibliska språken delades
1811 i professurer för orientaliska språk och
grekiska. Den första professorn i så kallade nya
(dvs. icke-klassiska) språk utnämndes 1828, i
ryska då det nya moderlandet önskade stärka si-
tuationen för sitt huvudspråk. Detta år flyttades
ju också efter Åbo brand resterna av gamla Åbo
Akademi till Helsingfors och fick det nya nam-
net Kejsarliga Alexanders-Universitetet i Fin-
land (senare Helsingfors universitet). Samma år
1828 inrättades ett lektorat i finska och 1850 en
professur i finska språket och litteraturen.

Den nationalromantiska strömningen för-
stärkte intresset för finnarnas ursprung varvid
språkforskarna A. J. Sjögren ja M. A. Castrén
var de första att genomföra långa forsknings-
färder till Ryssland och speciellt Sibirien för att
utforska finskans släktfolk och släktspråk. De-
ras forskningsresor pågick 1825–1850. De lade
grunden för den jämförande uraliska språk-
forskningen. Castrén blev den första professorn
i finska språket och litteraturen, men på grund
av hans förtidiga död år 1852 blev det efterträ-
daren Elias Lönnrot som fick lägga grunden för
forskning och undervisning i finska. Den cen-

trala uppgifte
finsksinnade
la finskan ti
var ett viktigt
sällskapet (Su
grundat 1831
tikieien Seura
med fokus på
des 1883 och
länder till Ry
tillbringa flera
exempel av sa

Svenska spr
fins 1876, ge
gemensam pr
da separerade
Den första p
1907. Svensk
1885 och Ny
nämnda fören
publikationsv
vetenskapliga
som utkom fö
från 1897. Fi
är 1901 tidskr
gen. Nyfilolog
philologische A
Litteratursälls
ne Studier i n
2007 publicer

Finsk-ugrisk

Den stora nat
var att kartläg
länder, histori
tinnella vetens
finrum finsk
ockå inhems
nografi, religiö
Fennougrisk
des 1892, då e

trala uppgiften för Lönnrot och många andra finsksinnade under 1800-talet var att utveckla finskan till ett fullödigt kulturspråk. Detta var ett viktigt mål också för Finska Litteratursällskapet (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, grundat 1831) och Hemspråkssällskapet (Kotikielen Seura, 1876). Finsk-Ugriska Sällskapet med fokus på de fjärrare släktspråken grundades 1883 och organiserade många forskningsfärder till Ryssland där fennougriker kunde tillbringa flera år i sträck med utforskning till exempel av samojedspråk.

Svenska språket fick en professur i Helsingfors 1876, germansk och romansk filologi en gemensam professur 1894; de två sistnämnda separerades till självständiga områden 1908. Den första professorn i engelska tillträdde 1907. Svenska Litteratursällskapet grundades 1885 och Nyfilologiska föreningen 1887. Alla nämnda föreningar påbörjade snabbt en livlig publikationsverksamhet. Den viktigaste språkvetenskapliga tidskriften i Finland är *Virittäjä* som utkom första gången 1883 och regelbundet från 1897. Finsk-Ugriska Sällskapet utger från år 1901 tidskriften *Finnisch-Ugrische Forschungen*. Nyfilologiska föreningens tidskrift är *Neu-philologische Mitteilungen* sedan 1899. I Svenska Litteratursällskapets i Finland publikationsserie *Studier i nordisk filologi* har det till början av 2007 publicerats 82 avhandlingar.

Finsk-ugriska språk

Den stora nationella uppgiften under 1800-talet var att kartlägga finska språkets släktskapsförhållanden, historia och egenskaper. Begreppet "nationella vetenskaper" uppkom. Till dessa räknades förutom finska och finsk-ugrisk språkforskning också inhemska litteratur, folkdiktsforskning, etnografi, religionsforskning och historia.

Fennougristiken och fennistiken separerades 1892, då det inrättades en professur i finsk-

ugrisk språkforskning. Professorn i finska (under 36 år) och kulturpolitikern Emil Nestor Setälä var den starke mannen på både fennistikkens och fennougristikens områden under decennierna. Enligt hans berömda ordboksprogram från 1896 skulle det utarbetas grundliga ordböcker i det finska högsspråket, i finskans dialekter, i den gamla skriftfinskan börjande från 1540-talet och i de finska ordens härkomst, etymologi. Dessa omfattande projekt kom att dominera mycket av 1900-talets fennistik.

Det mest omfattande delområdet inom fennistiken under 1900-talet har varit dialektforskningen, speciellt utforskningen av dialekternas ljudhistoria. Pertti Virtaranta, en sentida Lönnrot, grundade det finska bandinspelningsarkivet 1959. Ett klassiskt verk är Lauri Kettunens *Suomen murteet I-III* (Finskans dialekter, 1930-40). Kring 1970 förnyade Terho Itkonen och Heikki Paunonen den finska dialektologin genom att introducera nya sociolingvistiska metoder.

Den första teoretiska utvidgningen av grammatikforskningen skedde 1957, då Aarni Penttiläs omfattande finska grammatik utkom (*Suomen kielioppi*). Intresset för syntax växte annars också genom Osmo Ikkolas, Paavo Siros och Göran Karlssons insatser. Typiskt för fennistiken under den senare hälften av 1900-talet har varit en stark diversifiering av forskningsområdena och en mycket större receptivitet än tidigare för allmänlingvistiska idéer. Centrala teman har varit till exempel vad betydelser är och hur de skall beskrivas, hela texter och deras uttolkning, samspelet mellan språklig och icke-språklig kommunikation, förhållandet mellan språk och kognition, vilka drag som kännetecknar vardagliga samtal samt barnets språktillägnande.

De stora forskningsresornas period i fennougristiken tog ett slut i och med att Finland blev självständigt år 1917 och det unga Sovjetunionen samtidigt stängde sina gränser. Efter Castréns tid hade långa forskningsfärder genomförts

av August Ahlqvist till mellersta Ryssland, Heikki Paasonen till mordvinerna, mari- och hantifolken samt Yrjö Wichmann till udmurterna, mari- och komifolken. Kai Donner och Toivo Lehtisalo utforskade under många år samojedspråken. Framförallt var man intresserad av de finsk-ugriska språkens ljudhistoria, ordens etymologiska härkomst samt lånordsförhållanden. I medlet av 1900-talet var ledamöterna av Finlands Akademi Paavo Ravila och Erkki Itkonen Finlands ledande fennougrister. Ravila var expert på samiska språk och mordvinska, Itkonen berörde i sin forskning nästan alla finsk-ugriska språk både i fråga om ljud-, form- och satsstruktur.

Men det allt överskuggande problemet i fennougristiken var språksläktskapen. Hur var de finsk-ugriska språken relaterade till varandra? Hade det för 5 000–6 000 år sedan funnits ett gemensamt finsk-ugriskt eller (med samojedspråken inbegripna) uraliskt urspråk ur vilket alla uraliska nuspråk utvecklats? Kunde ett sådant eventuellt urspråk också bindas till en bestämd geografisk plats? Var de finsk-ugriska språken besläktade med de indoeuropeiska språken? Eller kanske med de mongoliska och/eller turkiska språken? Kunde språkens inbördes förhållanden beskrivas med ett så kallat släktträd? När hade finnarnas förfäder kommit till Finland? Aulis J. Joki, Mikko Korhonen, Pekka Sammallahti, Juha Janhunen och Kaisa Häkkinen har under den andra hälften av 1900-talet gett viktiga bidrag till den här diskussionen. Kring år 2000 har fonetikern Kalevi Wiik lagt fram radikala teorier om att finsk-ugriska språk i förhistorisk tid skulle ha talats mycket längre västerut än man traditionellt antagit.

Övriga europeiska språk

Kring 1918 grundades i Åbo två nya universitet, det svenskspråkiga Åbo Akademi och det finskspråkiga Åbo universitet (Turun yliopisto). Vid

båda inrättades på 1920-talet språkprofessorer, vid ÅA i svenska och tyska, vid TY i finska och tyska. På 1950- och speciellt 1960-talen utvidgades universitetsutbildningen i Finland högst betydligt och nya humanistiska fakulteter tillkom i Jyväskylä, Uleåborg, Tammerfors, Joensuu och Vasa. Vid alla dessa bedrivs också språkvetenskaplig undervisning och forskning. De främmande språken har också fått en starkare ställning, först tyskan och i någon mån franskan, sedermera under den andra hälften av 1900-talet framförallt engelskan. De viktigaste teoretiska influenserna kom fram till andra världskriget mestadels från Tyskland, efter kriget har den anglosaxiska och speciellt den nordamerikanska lingvistikens påverkningskraft varit starka.

Forskningen i nordiska språk, speciellt svenska, går under namnet nordistik. Den finländska nordistikens tyngdpunkt låg länge på filologi, dvs. utforskningen av gamla (t.ex. fornsvenska eller fornisländska) texter. Snart började man också intressera sig för finlandssvenskans särdrag. I början koncentrerades detta intresse på de finlandssvenska dialekterna och namnskicket, speciellt ortnamnen, som på olika sätt kan belysa också landets bebyggelsehistoria. Kring år 1900 framträdde Hugo Pipping som en betydande nordist. Han hade inlett sin akademiska bana som forskarstuderande i fonetik vid universitetet i Kiel redan 1888. År 1907 blev han professor i nordisk filologi vid Helsingfors universitet. Pipping utvecklade bland annat en teori baserad på hörselsinnets fysiologiska förutsättningar om varför uttalet av språk egentligen "måste" förändra sig då nästa generation lär sig modersmålet (förstaspråket) av sina föräldrar. Den här teorin tillämpade han på beskrivningen av de nordiska språkens ljudutveckling.

Pippings efterföljare Tor Karsten fördjupade sig i relationerna mellan tidiga finnar och germaner och försökte påvisa att finskans germaniska lånord är betydligt äldre än vad till exempel dansken Vilhelm Thomsen hade antagit i sina

viktiga studier var Rolf Pipping professor. Han ägnade sig åt mentala analyser. *Kommentar* i den här avsnittet undersökte också olika religiösa skrifter. Nådendal på Åbo Akademi var forskare, såsom nämndes tidigare, hade utvalde av dessa forskare i Finland. När det gäller varit ett annat namn Lars Huldén. I senare hälften av 1900-talet fick man att få en lingvistik, med M

Grunden i nordiska språk och de nordiska språkerna. C. G. Estlander. Detta har varit som elev i Pipping de inom framförallt Söderhjelms högre undervisning i Finland 1888 och romansspråk valde han de efterföljare i senare Arthurs var vida kända de var uttolkare. För sina han hedersdoktor berömd för graffiti i Pipping språkens upptäckten Tauno Nurmi på italiensk etablerat för

Efter att och romansspråk upplöstes i en mansk filol

talet språkprofessorer, vid TY i finska och 1960-talen utvidningen i Finland högst vetenskapliga fakulteter tillg. Tammerfors, Joensuu bedrivs också språkvetenskap och forskning. De har också fått en starkare roll i någon mån franska, och på andra hälften av 1900-talet. De viktigaste teoretiska tilläggen till andra världskriget, efter kriget har den nordamerikanska språkvetenskapen varit starka.

Finland språk, speciellt svenskspråk. Den finländska språkvetenskapen låg länge på filologi, språkvetenskap (t.ex. fornsvenska språk). Snart började man i Finlandssvenskans särdragades detta intresse på språkvetenskaperna och namnskicken som på olika sätt kan byggelsehistoria. Kring 1900-talet var Pipping som en betydande inlett sin akademiska verksamhet i fonetik vid universitetet 1888. År 1907 blev han professor i fonetik vid Helsingfors universitetet bland annat en teoretisk fysiologiska förutgående av språk egentligen nästa generation lär sig språk (ket) av sina föräldrar. Han på beskrivningens ljudutveckling.

Tor Karsten fördjupade i tidiga finnar och germaniska att finskans germaniska äldre än vad till exempel svenskan hade antagit i sina

viktiga studier på 1860-talet. Vid Åbo Akademi var Rolf Pipping en inflytelserik nordististikprofessor. Han är känd bland annat för sin monumentala analys av den medeltida Erikskrönikan, *Kommentar till Erikskrönikan* (1928). Han undersökte också språkbruket i Jöns Buddes religiösa skrifter. Budde var munk vid klostret i Nådendal på 1400-talet. Också många andra forskare, såsom Lars Huldén, har varit intresserade av dessa dokument, de äldsta på svenska i Finland. Namnforskningen, onomastiken, har varit ett annat populärt tema där bland andra Lars Huldén kommit med viktiga bidrag. Under senare hälften av 1900-talet kom sociolingvistik att få en framträdande roll i finländsk nordististik, med Mirja Saari som en av pionjärerna.

Grunden i Finland för studiet av romanska språk och dets litteratur lades i Helsingfors av C. G. Estlander som hade studerat i Frankrike. Detta hade också Werner Söderhjelm gjort, som elev i Paris till Gaston Paris som var ledande inom fransk filologi i slutet av 1800-talet. Söderhjelm kom att bli primus motor när den högre undervisningen i moderna språk startade i Finland 1894 då han blev professor i germansk och romansk filologi. När tjänsten delades 1908 valde han den romanska filologin. Också hans efterföljare i tjänsten, Axel Wallensköld, liksom senare Arthur Långfors och Veikko Väänänen var vida kända filologer. Långfors specialområde var uttolkningen av medeltida franska texter. För sina förtjänster på det här området blev han hedersdoktor vid Sorbonne. Väänänen är berömd för sina undersökningar om latinska graffiti i Pompeji (1937) och om de romanska språkens uppkomst ur medeltidens talade latin. Tauno Nurmela var en av Finlands få experter på italienska. I senare tid har Timo Riiho fast etablerat forskningen i spanska på finsk jord.

Efter att personalunionen mellan germansk och romansk filologi vid Helsingfors universitet upplöstes blev Hugo Suolahti professor i germansk filologi. Han skapade sig ett namn som

utforskare av tysk ordhistoria, bland annat av fornhögtyskans djurvokabulär samt av franska inflytande på tyskan. Genom sina ordhistoriska forskningar gav han upphov till en vetenskaplig skola, ett paradigm, som danade Finlands germanistik för decennierna framöver. Suolahtis efterföljare Emil Öhmann klarade de franska, italienska och spanska lånorden i tyskan och blev galjonsfigur för den "Öhmanska skolan", känd överallt där forskning idkades i tysk språkhistoria. En sentida efterföljare var Jorma Koivulehto, som specialiserat sig på germanska och andra indoeuropeiska lånord i finsk-ugriska språk och påvisade, att de är mycket äldre än tidigare antagits. Under slutet av 1900-talet blev tysk grammatik, speciellt satslära beskriven inom ramen för dependensgrammatisk teori, ett centralt område inom finländsk germanistik (Jarmo Korhonen och andra).

Den första representanten för engelsk filologi i Finland var Uno Lindelöf, som undersökte fornengelskans nordliga dialekter, och den andra var Ole Reuter, som bland annat forskat i engelskans relativsatser. Sammanlagt skötte de professuren i engelska vid Helsingfors universitet i 62 år. Efter andra världskriget fick Reuter ensam ta emot anstormningen av engelskintresserade studenter till universitetet. Först 1961 kom det i Helsingfors till en andra professur i engelska, vars innehavare blev Tauno F. Mustanoja. Hans omfattande översikt av medelengelskans satslära, *A Middle English Syntax* som utkom 1961, blev ett storverk. Den här massiva handboken har bibehållit sin ställning som ett av de centrala verken inom engelsk språkhistoria. Typiskt för Mustanojas metod var en koncentration på språkliga data som han behärskade ut i fingerspetsarna. Mustanojas elev och efterföljare Matti Rissanen, och senare Terttu Nevalainen, har fördjupat den dataorienterade forskningen i engelsk språkhistoria bland annat genom att upprätta datoriserade textdatabaser över forn- och medelengelska som används av

forskare världen över. Deras forskningsgrupp har i början av 2000-talet verkat som ett Center of Excellence (en spetsforskningsenhet) vid Finlands Akademi med tyngdpunkt på utforskning av variation och förändring i engelskan genom tiderna, speciellt de äldre stadierna.

Den så kallade moderna lingvistikens introducerades i finländsk anglistik av Nils Erik Enkvist, professor vid Åbo Akademi 1957–1988 och sedermera akademiker vid Finlands Akademi. Enkvists arbeten inom stilteori och textlingvistik var vitt spridda på 1970- och 1980-talen och han gjorde också viktiga insatser för att etablera den tillämpade språkforskningen på finländsk botten.

Slavistiken i Finland och dess utveckling som vetenskap och studieämne har påverkats starkt av allmän- och kulturpolitiska konjunkturen. Landets enda professor i ryska avskaffades då Finland blev självständigt och den återupprättades först 1947, i samband med fredsslutet efter kriget. Slavisk filologi etablerades som en lärostol 1921 i och med utnämningen av J. J. Mikko-la som är vida känd för sitt verk om urslaviskans grammatik. Också hans efterföljare Valentin Kiparsky, som 1958–63 verkade som professor vid Freie Universität Berlin, är internationellt erkänd, bl. a. för sin historiska ryska grammatik i fyra volymer. Kiparskys sällsynta språkförmåga väckte beundran, han talade alla 14 slaviska språk. Under senare hälften av 1900-talet har forskningsintresset riktat sig mera på modern ryska (Arto Mustajoki) och jämförande språktypologiskt inriktad slavistik (Jouko Lindstedt).

Finlands forskningsinstitut, Villa Lante i Rom (grundat 1954) och i Aten (1985), har på ett avgörande sätt befordrat både utforskningen av de antika språken och kulturerna och därmed relaterad undervisning för stora studentgrupper. Den klassiska filologien i dess olika former har länge haft en stark position i Finland. Professorn i latin Fridolf Gustafsson var i tjänst 38 år, lika länge som professorn i grekisk-

ka Ivar A. Heikel. Den legendariske latinisten Edwin Linkomies bestred sin professur i inte mindre än 40 år, varav dock många som dels politiker (t.ex. statsminister 1943–1944) samt rektor och kansler för Helsingfors universitet. Henrik Zilliacus igångsatte den finländska papyrusforskningen som sedermera under Jaakko Fröséns ledning lett till en vetenskaplig spetsforskningsenhet år 2000.

När det unga Finland efter 1917 började ordna sin förvaltning, behövdes det bland annat diplomater. Vid organiseringen av utrikesförvaltningen kom på så sätt av naturliga orsaker flera språkvetare att kortare eller längre tider tjänstgöra som diplomater i länder vars språk och kultur de var väl förtrogna med. Som ambassadörer verkade såväl romanisten Söderhjelm (i Stockholm), altaisten Gustaf John Ramstedt (Tokyo), assyriologen Harri Holma (Berlin, Wien, Paris, Bryssel, Vatikanen, Rom) som fenougristen Setälä (Köpenhamn, Budapest).

Utomeuropeiska språk

Vid Helsingfors universitet finns det en professur i orientaliska, sedermera semitiska språk sedan 1811, i östasiatiska språk (kinesiska, japanska och koreanska, gemensam professur) sedan 1987, afrikanska språk 1989 och japanska 1994, men annars har studiet av utomeuropeiska språk främst bedrivits inom ramen för mer eller mindre tillfälliga extraordinarie arrangemang. Assyriologin som vetenskapsgren introducerades i Finland på 1890-talet av Knut Tallqvist. Forskningstraditionen har fortsatt av Armas Salonen och Simo Parpola, som bägge också varit professorer vid University of Chicago. Parpola har sedan 1986 lett ett omfattande projekt under namnet "Assyriens statsarkiv" med syftet att publicera alla relevanta dokument från den assyriska storhetstiden. Hans broder Asko Parpola har varit professor i indologi och väckt uppmärksamhet med sin

samband med sin
den forna Indu

Av Asiens sp

är intresserade

J. Ramstedt va

och grundare

av mongoliska

ett tiotal forsk

ligt 1900-tal

1930 lärde sig

ter han skrev si

A Korean Gran

främst i de ki

ka språk samt

re generatione

nen undersökt

Europas språk

dem framföra

och kinesiska

framföret M. A

Språkvetensk

och tillämpni

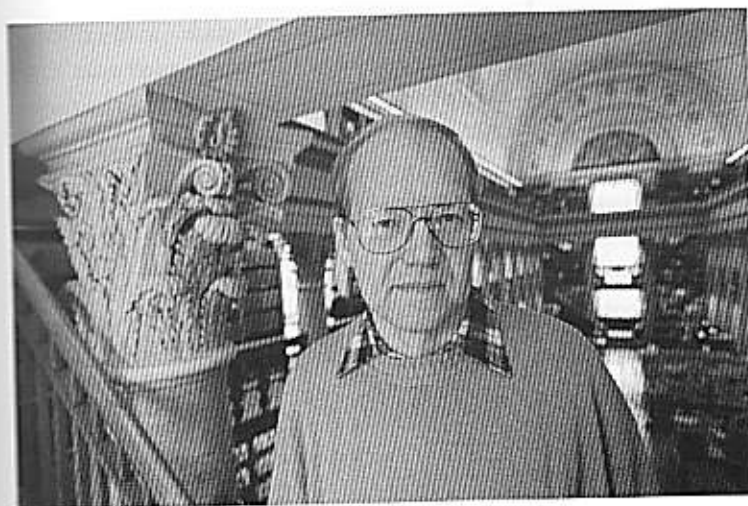
Den finländsk

Hugo Pipping

endariske latinisten
sin professur i inte
eck många som dels
r 1943–1944) samt
elsingfors universitet.
e den finländska pa-
rmera under Jaakko
vetenskaplig spets-

efter 1917 började
övdes det bland an-
iseringen av utrikes-
ätt av naturliga orsa-
rtare eller längre tider
r i länder vars språk
ogna med. Som am-
manisten Söderhjelm
ustaf John Ramstedt
arri Holma (Berlin,
anen, Rom) som fen-
hamn, Budapest).

et finns det en profes-
era semitiska språk se-
språk (kinesiska, japan-
nsam professur) sedan
89 och japanska 1994,
utomeuropeiska språk
nen för mer eller min-
ie arrangemang. Assy-
gren introducerades i
Knut Tallqvist. Forsk-
satts av Armas Salonen
bägge också varit pro-
Chicago. Parpola har
fattande projekt under
"arkiv" med syftet att pu-
ument från den assyris-
roder Asko Parpola har
i och väckt uppmärk-

Professorn i indologi Asko Parpola i universitetsbiblioteket i Helsingfors. Foto Timo Palm/Lehtikuva.

samhet med sina arbeten om uttolkningen av den forna Indus-skriften.

Av Asiens språk har finländska filologer varit intresserade sedan början av 1800-talet. G. J. Ramstedt vann rykte som forskningsresande och grundare av mongolistiken, utforskningen av mongoliskan och dess dialekter. Han gjorde ett tiotal forskningsresor till dessa trakter på tidigt 1900-tal. Som ambassadör i Tokyo 1919–1930 lärde sig Ramstedt också koreanska, varefter han skrev sin berömda koreanska grammatik *A Korean Grammar* (1939). Pentti Aalto var en framstående kännare av turkiska och mongoliska språk samt av sanskrit (fornindiska). Av yngre generationers representanter har Juha Janhunen undersökt många av nordliga och östliga Eurasiens språk, dels uraliska språk och bland dem framförallt de samojediska språken, men också tungusiska och mongoliska samt japanska och kinesiska. En sådan bred etnolingvistik fortsätter M. A. Castréns tradition.

Språkvetenskapens teorier, metoder och tillämpningar

Den finländska fonetiken börjar på allvar med Hugo Pipping på 1890-talet. Antti Sovijärvi var

professor i fonetik vid Helsingfors i nästan fyra årtionden. Kalevi Wiik jämförde i sin doktorsavhandling 1965 finskans och engelskans vokalsystem med varandra och försökte med stöd av detta teoretiskt förutsäga vilka inläringssvårigheter man skulle stöta på i båda riktningarna, då finnar lär sig engelska och engelsmän finska. Matti Leiwo disputerade 1977 på fördröjd och avvikande språkutveckling hos finskspråkiga barn. På 1980-talet startade logopedisk forskning i Finland i större skala och man undersökte till exempel hur hjärnskador kan påverka språkbehärskningen.

Inom den allmänna språkvetenskapen fortsatte länge intresset för språkjämförelse. Mikko Korhonen, expert på bland annat samiska, var den mest betydande teoretikern inom detta område. Också intrycken från samtida filosofi har tidvis varit starka. Erik Ahlman arbetade inom gränsområdet mellan filosofi och språkvetenskap och kom bland annat med viktiga bidrag till teorin om ordklasser. Det finns dock två drag som nuförtiden är speciellt utmärkande för allmän lingvistik. Det ena är en koncentration på allmängiltiga modeller för språkbeskrivning, ofta med stark inriktning på språktypologisk jämförelse av stora mängder sinsemellan mycket olika språk. Det andra är att analysera

de teoretiska, metodiska och filosofiska grundvalarna för språkvetenskapen och dess begrepps- bildning.

Betydande metodiska bidrag har lämnats av Aarni Penttilä, Paavo Ravila och Paavo Siro, som alla var starkt influerade av den framstående filosofen Eino Kaila. Teoretiska debatter fördes på 1940-talet mellan Siro och Ravila om grundprinciperna för syntaktisk beskrivning. Ibland stormiga teoretiska diskussioner utspann sig också under perioden 1965–1975, då de klassiska paradigmen för främst historiskt inriktad språkjämförelse av dialekternas ljudhistoria ifrågasattes av de yngre generationerna som framförallt var påverkade av Noam Chomskys generativa transformationsgrammatik.

Den nyare lingvistikens kom till Finland inte via Helsingfors universitet, som man kanske kunde ha föreställt sig, utan via universiteten i Jyväskylä (Ahlman, Penttilä), Tammerfors (Siro) och Åbo (Siro, Wiik, Enkvist). Av Finlands allmänlingvister under slutet av 1900-talet har Esa Itkonen undersökt språkvetenskapens metodiska grundvalar, Fred Karlsson och Kimmo Koskenniemi utvecklat allmängiltiga modeller för datamaskinell analys av naturliga språks ord- och satsstrukturer, Auli Hakulinen varit portalfiguren för samtalsforskning och Jan-Ola Östman utvecklat pragmatlingvistikens (betydelserna i relation till den omgivande kontexten).

Många finländska lingvister har verkat långa tider utomlands. Kändast av dem är Valentin Kiparskys son Paul Kiparsky, professor först vid Massachusetts Institute of Technology och senare vid Stanford University, som i många arbeten utvecklat teorin för beskrivning av språks ljud- och ordstruktur. Raimo Anttila, University of California at Los Angeles, är känd för sitt vida grepp på språkhistoria och etymologi, som han tillämpat främst på indoeuropeiska och finsk-ugriska språk. En eminent finländsk semantiker är Lauri Karttunen, också han professor i Stanford och dessutom känd som datalingvist.

Under 1960-talet började man tillämpa språkvetenskapliga rön på lösningen av praktiska problem, till att börja med speciellt inom språkundervisningen men snart också till exempel i automatisk språköversättning och språkpolitisk planering. I Finland var Nils Erik Enkvist, Kalevi Wiik och Auli Hakulinen tidiga banbrytare på den tillämpade lingvistikens område både när det gällde modersmålsundervisning och undervisning i främmande språk. Under ledning av Kari Sajavaara bildades vid universitetet i Jyväskylä år 1996 (på basis av en långvarig tidigare verksamhet) ett centrum för tillämpad språkforskning, där man undersöker frågor relaterade till språkundervisning och språkinläring. Vid Vasa universitet har man som en specialitet upptagit forskning och undervisning i språkbadsundervisning, med många anknytningar direkt till skolverkligheten.

År 1980 upphöjdes språkinstitutsutbildningen till magisternivå, från att ha varit mellanstadieutbildning för översättare. I förlängningen av detta intensifierades forskningen i översättningsrelaterade problem mellan många olika språkpar och snart uppstod "översättningsvetenskapen" som en underavdelning inom språkvetenskap. Den är nu etablerad vid flera finländska universitet.

1976 grundades Forskningscentralen för de inhemska språken (FOCIS/KOTUS) som bland annat har som uppgift att utarbeta ordböcker för Finlands inhemska språk till vilka förutom finskan och svenskan räknas också samiskan, de dövas teckenspråk och romernas romani. FOCIS har också språkpolitiska uppgifter vid sidan av de vetenskapliga.

Under decenniernas lopp har det grundats flera viktiga nya föreningar med anknytning till språkvetenskapens olika specialiteter: Finnish Oriental Society 1917, Suomen Kielen Seura (Föreningen för finska språket, Åbo) 1929, Föreningen för nordisk filologi 1932, Association Finlandaise de Linguistique Appliquée

1970, Språkvete
1977. Det inter
fart på många o
olika kongresse
fennougristkong
pest. De första r
tax och semanti
från 1976 har o
namnet Språkv
etikdagarna or

Förflutet och f

Fennougristikens
har varit den m
narnas släktskap
språkliga och ma
de språkens stö

KULTURFO

Ilka Herlin

*På jakt efter d
i Ryssland*

Kulturforskning
ningsområde. M
1900-talet, då b
de avse även an
ska. I Finland h
en längre histor

Då det finsk
rade romantike
na, kunde den
landen eftersom
var tvungna att
söka fram urspr

började man tillämpa på lösningen av praktiska problem. Man började med speciellt inom språkvetenskapen snart också till exempel i översättning och språkpedagogik. Nils Erik Enkvist, Jukka Hakulinen tidiga banvägare för lingvistikens område i Finland. Modersmålsundervisning i finska och svenska språk. Under 1960-talet bildades vid universitet i Åbo (på basis av en långvärdig tradition) ett centrum för tillämpad lingvistik där man undersöker frågor om språkundervisning och språkinlärande. Universitetet har man som en forsknings- och undervisningsinstitution med många anknytningssamfund.

Språkinstitututbildningen i Åbo har varit mellanstatligt samarbete. I förlängningen av forskningen i översättning och språkvetenskap mellan många olika språk. Uppstod "översättningsvetenskap" som en avdelning inom språkvetenskapen etablerad vid flera fin-

Forskningscentralen för finska språk (FOCIS/KOTUS) som har som uppgift att utarbeta ordböcker för inhemska språk till vilka finska och svenska räknas också samt romernas romanska språk och romernas romanska språkpolitiska uppgifter inom språkvetenskapliga.

Det senaste loppet har det grundats flera forskningscentrum med anknytning till olika specialiteter: Finlands språkvetenskapliga sällskapet (1917, Suomen Kielen Seuran) i Åbo 1929, Finska språkfilologi 1932, Association Française de Linguistique Appliquée

1970, Språkvetenskapliga föreningen i Finland 1977. Det internationella samarbetet har tagit fart på många olika sätt, speciellt genom många olika kongresserier. Den första internationella fennougristikongressen ordnades 1960 i Budapest. De första riksomfattande Dagarna för syntax och semantik ordnades 1972 i Tammerfors, från 1976 har denna sammankomst lystrat till namnet Språkvetenskapsdagarna. De första Fennougristikdagarna ordnades i Åbo 1971.

Förflutet och framtid

Fennougristikens viktigaste samhälleliga bidrag har varit den mångsidiga utforskningen av finnarnas släktskapsförhållanden och deras andliga, språkliga och materiella förhistoria. De främmande språkens största bidrag har varit på språkun-

derverningens område, genom att försörja Finland med kompetenta lärare i många olika språk.

År 2003 var antalet professorer i språkvetenskapliga discipliner vid Finlands universitet cirka 150. De nyaste ämnesområdena är till exempel Afrikas språk, japanska, arabiska, datalingvistik, tillämpad lingvistik, språkvetenskap och översättning samt språkbadsundervisning. En dominerande trend är alltså, liksom i de flesta andra vetenskaper, diversifiering och uppsplittning av gamla discipliner i mindre och mera specialiserade. En annan trend är det växande intresset för praktiska tillämpningar.

På det begynnande 2000-talet är det internationaliseringen, Europas nya politiska situation samt informationsteknologins allt mera språknära aspekter som har skapat efterfrågan på nya typer av språkforskning och språkvetenskapliga tillämpningar.

KULTURFORSKNING

Ilkka Herlin

På jakt efter det finska folkets ursprung i Ryssland

Kulturforskningen är ett relativt nytt forskningsområde. Man kan anse att den uppstått på 1900-talet, då betydelsen av ordet kultur började avse även andra kulturer än den västerländska. I Finland har kulturforskningen emellertid en längre historia.

Då det finska folket enligt den tyskinspireerade romantikens exempel behövde en historia, kunde den inte skapas på statliga förhållanden eftersom dylika saknades. Finländarna var tvungna att ty sig till forskningsresor för att söka fram ursprunget till vårt språk och våra se-

der. På basen av det material som insamlades på upptäcktsfärder i Ryssland utvecklades de forskningsområden som kallas de nationella vetenskaperna. Dessa vetenskaper hade en central roll då finskheten formades och lade i sin jakt efter ursprung grunden till de mångsidiga forskningsområden som i dag går under beteckningen kulturforskning.

Kulturforskningens förhistoria är därmed de nationella vetenskapernas historia vilket även har format dagens kulturforskning. Den finländska kulturforskningens utgångspunkter var följaktligen helt andra än i den västerländska kulturens länder där forskningsområdena utvecklats genom en forskning i skillnader och